

NYÁRSÁK A HOMOKTENGERBEN DUBAJ, SIVATAG, ORIXOK

▷ SZÖVEG ÉS FÉNYKÉP: PROHÁSZKA ZOLTÁN

Az arabiai orix számos arab ország nemzeti szimbóluma. Katar a nemzeti légitársaság emblémájává tette, az Egyesült Arab Emírátsok az ötvendírhámos bankjegyen szerepelteti – és talán a mesebeli unikornis mintájául is szolgálhatott. (Főleg, ha netán úgy fordul, hogy oldalról-távolról egyszerűvéként tűnik föl.) Arab neve „al maha”, vagyis „gyönyörű szemek”. Magyarul számos neve és írásmódja létezik, a latin nyomán fehéroryx vagy arab bejza néven is említik. Az, hogy manapság százával élnek Dubaj sivatagjában, szívós védelmi program eredménye, hiszen a 20. század folyamán majdnem kipusztult...

Dubaj ultramodern metropoliszának szegélyén kezdődik a Föld legnagyobb homoksivatagja, a Rub al-Khali, azaz az Üres Negyed. Bár vannak nála terjedelmesebb sivatagok is, ez a térség szinte kizárólag homokdűnékből áll, amelyet csak itt-ott tarkítanak kisebb sziklaszigetek. A végtelennek tűnő homoktenger 650 000 km²-en hömpölyög négy országon keresztül: Szaúd-Arábia, Omán, Jemen és az Egyesült Arab Emírátsok osztozik rajta.

Végtelen homok

A Rub al-Khalit hagyományosan csak rendkívül gyéren lakták a vándorló beduinok, az államhatárok

A végtelennek tűnő homoktenger 650 000 km²-en hömpölyög négy országon keresztül: Szaúd-Arábia, Omán, Jemen és az Egyesült Arab Emírátsok osztozik rajta.

kijelölése sem volt sürgős feladat, és ez az egyik legutolsó szeglete a világnak, amelyet nyugati felfedező feltérképezett: Bertram Thomas brit utazó szelte át először 1930 és

1932 között, aztán Wilfred Thesiger brit katonatiszt kelt át rajta kétszer, néprajzi és térképészeti kutatásokat egyaránt végezve.

A 20. század derekán kezdődő olajkitermelés, majd a robbanásszerű fejlődés a Rub al-Khalit sem kerülte el. Az Emírségekben modern autópályák, csővezetékek révén öntözött ültetvények, fejlett mezőgazdasági területek tarkítják az addig végláthatatlan dűnék világát. Ám ma sem kell messze mennünk a civilizáció szigeteitől és folyosóitól, hogy megtapasztalhassuk a valódi Üres Negyedet! Ahol ugyan télen sincs hűvösebb 10 °C-nál, ám a metsző szél minden élőlényt próbára tesz. A nyári hónapokat a forró szó nem is érzékelteti hűen: a levegő 50 °C-ot is meghaladó hőmérséklete a legszívósabb állatot, embert is fedezékbe kényszeríti.

Szélsőségekhez alkalmazkodva

E vad, rendkívül száraz környezethez az arabiai orix tökéletesen alkalmazkodott. Nemcsak az extrém hőséget, de a vízhiányt is igen jól tűri. Napokon keresztül képes vándorolni anélkül, hogy akár egy kortyot is inná, nyáron a homokdűnék közti mélyedésekben meghúzódó bokrok lédús levelei biztosítanak számára nedvességforrást (de a víz jelenlétét akár kilométerekről képesek megérezni). Fehér külseje kiválóan veri vissza a forró napsugarakat, ám a bőre fekete! A forró, nyári hónapok hűsebb éjszakáin felborzolja szőrzetét – mintegy libabőrként –, hogy hűsebb levegőt eressen be alá. Nappal viszont hermetikusan lezárja szőrét, így a bezárt, megrekedt hűvösebb

levegővel szigeteli el magát a kintirekkenő hőségtől. Téli, amikor éjszaka kifejezetten hideg is lehet a sivatagban, a folyamat fordítva zajlik: az orix a napközben elraktározott, szőrbe gyűjtött, melegebb levegőt tartalmazolja.

Ha a forró, nyári napokon nem talál árnyékot, vére hűtésével igyekszik testét megóvni a túlhe-

Ha a forró, nyári napokon nem talál árnyékot, vére hűtésével igyekszik testét megóvni a túlhevüléstől.

vüléstől. Ehhez az orrán keresztül lélegzik gyorsabban – a technika hasonló elven alapul, mint a kutyák lihegése. Az orix azonban nem engedheti meg magának, hogy nyitott száján keresztül lélegezzen, mert azzal értékes nedvességet veszítene. A vérerekkel gazdagon átjárt orron keresztül beáramló levegő így is lehűti a vérét.

Egyedül a homoktengerben

Volt ilyen helyzet is, de ma már százával lakják a hulámzó dűnék vidékét a pompás állatok. Legalábbis a védett területeken

Élet a homokon

Közhely, hogy a sivatagok csak távolról tűnnek élettelen tájnak, ám ahol a felszín alatt elérhető közelségben van nedvesség, ott fás szárú növényzet is megél. A lombos növények pedig időnként egy kis árnyékkal is kecsgetnek...

Kard? Nyárs? Szurony? ►

A szarv teszi az orixot. Ettől olyan kecses az összehatás, és ahogy a Közel-Kelet megannyi uralkodói jelképében helyet kapnak a kardok, úgy a fegyverekre emlékeztető, hegyes fejdísz is címerállattá tehetette az orixokat

Egyedül, Arábiában

Az arábiai az egyedüli orixfaj, amelynek természetes élőhelye Afrikán kívül található. Az Afrika déli részén, Dél-Afrikában, Botswanában és Namíbiában honos nyársas antilop egyed-száma a legmagasabb, és így nem is veszélyeztetett. A kelet-afrikaiak, a bejza és a bojtosfülű orix állománya azonban súlyosan megcsappant. A saharai orix (kardszarvú antilop) eredeti élőhelyén, Észak-Afrikában

már teljesen kihalt, de nemrég Csádba sikerült egy kisebb populációját visszatelepíteni.

A hímeket a nőstényektől leginkább hosszú, hegyes szarvuk alapján lehet megkülönböztetni.

Az arábiai orix mind közül a legkisebb, átlagos súlya 70-80 kg. Alapvetően társas állat, csordákban

él, egy domináns nőstény vezetése alatt. Bár Arábiában manapság már nincs természetes ellensége, egy csapattag mindig egy környező, magas dűne tetőjén figyel őrszemként.

A hímeket a nőstényektől leginkább hosszú, hegyes szarvuk alapján lehet megkülönböztetni. Míg a hímek fejdíszre vastagabb és egyenes, a nőstényeké vékonyabb, és felül oldalt hajló.

Csapatostul, családostul...

A rezervátumokban az orixok elsősorban az etetőhelyek környékén csoportosulnak. Itt nincsenek ellenségeik – és a kitiltott tevék híján már táplálékkonkurrensük sem

Mind kilőve...

Míg a 19. században még szerte a Közel-Keleten, Szíriától Ománig lehetett a szabadon vándorló orixokkal találkozni, az 1920-as évekre már a legszárazabb, ember által alig látogatott területekre, pl. a szaúdi Ne-fúd-sivatagba vagy a Rub al-Khaliba szorultak vissza. Az olajkitermeléssel és a motorizált forgalom megjelenésével megpecsételődött a sorsuk: a helybéli sejkék például autóska-ravánokból lötték ki a megmaradt egyedeket. Az 1970-es évekre az arábiai orix eltűnt a sivatagokból...

Ám Zajed bin Szuлтán al-Nahjan sejk, Abu-Dhabi uralkodója – aki később az Emírségek első államfője és alapító atyja lett – 1968-ban – még épp időben (4 évvel az utolsó, szabadon élő példány kilővése előtt) kifejezetten az orixok megőrzése érdekében állatkertet alapított Al Ain városában. Ugyanekkor az arizonai Phoenix állatkertjében is elkezdtek fogságban szaporításukat, majd szerte az Arab-félszigeten beindultak a visszatelepítési programok. Jordánia, Katar, Omán és Szaúd-Arábia mellett 1999-ben az Egyesült Arab Emírségek tagja, Dubaj is úgy határozott, hogy védett területet hoz létre az ikonikus állatnak. Ekkor nyílt meg a várostól 50 km-re az Al Maha üdülőfaló, s ennek területére telepítettek 70 egyed. Az állatok jól érezték magukat, így a városállam vezetése úgy döntött, valódi nemzeti parkot alapít a sivatagban.

Tágas kifutó

2003-ban nyitották meg a Dubaj Sivatagi Természetvédelmi Rezervátumot, mégpedig ott, ahol a szövetségi államban még épp fennmaradt az Üres Negyed nagyrészt érintetlen dűnevilága. Egy bökkenő azonban még akadt. Mivel a nemzeti park kezdetben nyitott volt, a környező farmgazdaságokban élő tevék ki-be járkálhattak, és hatalmas étvágyukkal a növényzet jeletős részét lelegették. Mivel ez lett volna az orixok tápláléka is, a visszatelepített antiloppopuláció néhány év után vészesen csökkenni kezdett. Dubaj uralkodójának döntése értelmében ezért kerítést építettek a rezervátum köré, és a még megmaradt mezőgazdasági tevékenységet más területre költöztették.

Az arábiai orix ma már háborítatlanul él a védett zónában. Számuk folyamatosan növekszik, 2018-ban már mintegy hétszáz egyed számoltak össze, ráadásul a szintén Dubajhoz tartozó Al Marmoom és az abu-dhabi Umm Al Zamul természetvédelmi területein is már százas nagyságrendben élnek.

A térségben zajló sikeres visszatelepítésnek köszönhetően a Természetvédelmi Világszövetség vörös

listáján 2011-ben a „természetben kihaltrol” „veszélyeztetettre” minősítették át a fajt. Ugyanakkor kétségtelen, hogy az emírségekbeli parkokban az orixok nem teljesen magukra hagyatva, hanem félvadon élnek. Vagyis életvitelük, szaporodásuk, a területen belüli mozgásuk háborítatlan, de a rezervátum védelmet és – a természetes forrásokon felül – élelmet is biztosít számukra. Az etetők ugyanakkor nem (csak) az állatok jólétét szolgálják, de a természetes növényzet védelmét és a biodiverzitás fenntartását is. A kerítés által határolt területen ugyanis a növekvő orixnépesség egyre több élelmet igényel, ezért annak elkerülésére, hogy a park növényzetmentes pusztasággá változzék, naponta többször is kapnak friss, kiegészítő táplálékot.

A térségben zajló sikeres visszatelepítésnek köszönhetően a Természetvédelmi Világszövetség vörös listáján 2011-ben a „természetben kihaltrol” „veszélyeztetettre” minősítették át a fajt.

PROHÁSZKA ZOLTÁN
A BÉCSI DIPLOMACIAI
AKADÉMIAŒN VÉGZETT.
JELENLEG AZ EGYESÜLT ARAB
EMÍRSÉGEKBEŒN, TURISZTIKAI
TERÜLETEN DOLGOZIK